

Poissa silmistä, poissa mielestä?

transsukupuolisuus, sukupuolivähemmistöt, representaatio

Lotta-Leo Laajalahti

Näyttelijäntytön kandi (BA), University of Winchester

Mediatutkimuksen maisteriopiskelija (FM), Turun yliopisto

Suomessa puhe seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä eli niin sanotuista sateenkaari-ihmisistä kulminoituu usein kesän Pride-tapahtumiin. Niiden aikana yhdenvertaisuutta ainakin muodollisesti edistävä julkinen puhe saa rinnalleen myös vihapuhetta. Varsinkin sosiaalisessa mediassa saatetaan kärkevästikin arvostella, miten sateenkaari-ihmiset ovat ylliedustettuina mediassa ja tyrkyttävät itseään julkisuuteen. Kesän jälkeen puhe yleensä laantuu, mutta tänä vuonna aihe on pysynyt pinnalla keväällä 2023 käsitellyn translain myötä. Kielteinen puhe onkin viime aikoina kohdistunut seksuaalivähemmistöjen lisäksi myös transihmisiin.

Kielteistä asennetta on 2020-luvulla pakko ihmetellä. Miksi tavallisesta asiasta, johon ei välttämättä ole edes henkilökohtaista kokemusta, tulee pelon ja vihan kohde, vaikka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöissä ei ole mitään pelättävää?

Yksi selittävä tekijä on transihmisten näkyvyyden puute suomalaisissa elokuva- ja televisiotuotannoissa. Transihmisten olematon määrä jokapäiväisessä audiovisuaalisessa kuvastossa luo illuusion, että heitä on vähän myös todellisuudessa.

Audiovisual Producers Finland ry:n teettämä tutkimus *Diversiteetti suomalaisissa elokuvissa ja TV-sarjoissa 2019* paljastaa transihmisten osuuden suomalaisessa viihdemediassa vuonna 2019 olleen vain 0,07 % ([APFI 2020](#)). Kolme vuotta myöhemmin, vuoden 2022 tutkimusraportissa tilanne ei ollut korjaantunut. Tilastollisesti vuoden 2021 elokuvissa ei ollut yhtään ja televisiosarjoissa vain yksi sukupuolivähemmistöksi tunnistettava hahmo. Vuotta myöhemmin televisiosarjoista löytyi tulkintatavasta riippuen kolme tai neljä ja sen vuoden elokuvista yksi sukupuolivähemmistöä oleva hahmo ([APFI 2022](#)). Eli kovin paljoa transihmisiä ei pääse valkokankaalla tai televisiossa näkemään.

Yleisesti ottaen binäärisesti transsukupuolisia rooleja on hieman enemmän kuin muunsukupuolisia, jotka kärsivät lähinnä vitsiksi typistämisestä niin viitteessä kuin sen ulkopuolella. Tähän on kyllä viime vuosina hiljalleen herätty, eikä sukupuolivähemmistöille naureskelu heidän kustannuksellaan ole enää yleisesti hyväksyttyä.

Tuukka Temosen ohjaama *Pohjolan satoa* (2022) sai osakseen ansaittua kritiikkiä, kun ehkä koko vuosikymmenen yksi näkyvimmistä sukupuolivähemmistöä edustavista hahmoista oli pelkkä ylimääräinen cissukupuolisten laatima vitsi niin sukupuolensa kuin myös neuroepätyypillisen OCD-sairautensakin vuoksi. Miksi lyödä vain yhtä vähemmistöä alaspäin, kun voi pilkata kahta kerralla.

Ohjaaja Tuukka Temonen on perustellut hahmon muokkaamista ”jonkunsukupuoliseksi” aikatauluongelmilla ja sillä, että hahmon luonnehdinta on Temosen omaa huumoria henkilöpronominien käytöstä. Temonen ei tarkoittanut hahmoa loukkaavaksi tai transfobiseksi, ja irtisanoutuu kaikesta transfobiaan ja vihaan lietsomisesta. Hahmo on kaikesta huolimatta transfobinen, oli sitä tarkoitettu sellaiseksi tai ei, ja ymmärsi Temonen sitä itse tai ei. Tämä on vain yksi ja tuorein esimerkki vitsiksi typistämisestä, mitä sukupuolivähemmistöt ovat saaneet osakseen suomalaisessa mediassa.

Tuoreen poikkeuksen luo Anna-Leena Härkösen esikoisromaanin tuorein sovitus, televisiosarja *Häräntappoase* (2021). Siinä toisen päähenkilön Allun sukupuolta ei suoraan kerrota. Koska asia on Allulle itselleen edelleen epäselvä, se jää sellaiseksi myös katsojalle. Aina ei tarvitse alleviivata ja korostaa, vaan voi vaan olla. Se on tervetullut tapa näkyä audiovisuaalisessa mediassa, koska sellaista monen elämä sukupuolivähemmistönä Suomessa on; olla vaan oma itsensä mitään selittämättä. Myös stand up -komiikasta kertovassa *Naurun varjolla* (2020) -elokuvassa on oivaa muunsukupuolisen representaatiota Kiran hahmon myötä. Kira nostaa sukupuoltaan esille pitkin elokuvaa, mutta perustellusti sen ollessa hahmon tapa rakentaa omaa stand upiaan.

Parisen vuotta sitten kävin debattia eräässä televisio- ja elokuva-ammattilaisten keskusteluryhmässä, jossa mietittiin yleisluontoisesti vähemmistöjen näkyvyyden vähyyttä niin kameran edessä kuin myös sen takana. Vähemmistöt ymmärrettiin laajasti niin sateenkaarevuutena, ihonvärinä kuin vammaisuutena. Mieleeni ovat jääneet vastaukset, jotka sain ilmaistuani harmistuksen siitä, miten vähän sateenkaarevia ja varsinkin transtaustaisia hahmoja ylipäättään on suomalaisessa elokuvassa. Suuri osa keskusteluryhmän vastaajista toisti samaa

vanhaa fraasia, jonka mukaan ihmiset katsovat elokuvaa vapaa-ajallaan, jolloin he eivät halua "miettiä politiikkaa ja ihmisoikeuskysymyksiä" vaan nauttia elokuvasta.

Huolestuttavimpana pidän sitä, että näin sanovat elokuva- ja televisiotuotantojen ammattilaiset. He, jotka ensi sijassa päättävät, mitä muille tuodaan näyttille televisiosarjojen ja elokuvien muodossa. Omat tai oletetun yleisön halut eivät saisi ohjata sitä, mitä audiovisuaalisessa kuvastossa näytetään. Ajatus elokuvista ja televisiosarjoista vain nautintona ja viihdykkeenä on vieras ja taiteen merkityksen näkökulmasta suorastaan vähättelevä.

Tuotantojen yksi perustavista tarkoituksista on herättää vastaanottajassaan ajatuksia ja tunteita. Muuten meiltä jäisi näkemättä valkokankaan ja televisioruudun välityksellä paljon sellaista, joka mietityttää, ahdistaa, vihastuttaa ja surettaa. Hyvä teos on sellainen, joka herättää ajattelemaan. Kenties olennainen kysymys onkin siinä, miksi transihmisten näkeminen valkokankaalla koetaan heti poliittiseksi tai ihmisoikeuskysymykseksi?

Vastaus ei mielestäni ole siinä, että cissukupuoliset eivät halua nähdä transihmisiä, koska meidän näkemisemme valkokankaalla luo heti elokuvasta ihmisoikeuskysymyksen ja politiikkaa. Vastaus piilee ilmapiirissä, joka kaipaa muutosta siihen, että meidät transihmiset voidaan nähdä sellaisina kuin olemme: normaaleina ihmisinä. Edustivat ihmiset mitä vähemmistöä tahansa, heillä on samoja ihan tavallisia ongelmia kuin kaikilla muillakin: ihmissuhdekysymykset ovat samoja, maidon loppuminen on samanlainen ongelma, risteilyillä voi tapahtua samanlaisia kommelluksia tai tofun hakemisesta syntyvä seikkailu voi olla samanlainen.

Arkiset ongelmat ovat arkisia, oli niiden kokija kuka tahansa. Siihen voi samaistua, vaikka hahmo ei olisikaan katsojan kanssa samanlainen. Tähän päästään empatian kautta. Tuodaan esille niitä samaistumispintoja, joita ihminen kohtaa arkitodellisuudessa. Sukupuolikokemuksella ei ole tässä merkitystä. Sukupuolivähemmistöt eivät ole sen kummempia ihmisiä arkitodellisuudessa, meillä on vain erilainen sukupuolikokemus kuin cissukupuolisilla.

Transihmisten häivyttäminen pois näkyvistä ei lisää yhteisymmärrystä eikä hyväksyntää, vaan siinä käy päinvastoin. Yhdenvertaisuutta viedään eteenpäin normalisoimalla. Elokuvilla ja televisiosarjoilla on tässä iso merkitys. Kun transihmisiä otetaan mukaan elokuvaan ja televisiosarjoihin, heidät opitaan näkemään tavallisia asioita tekevinä ja tavallisia tunteita tuntevina

ihmisinä. Siitä sukupuolivähemmistöjen mediarepresentaatiossa omakohtaisesti on kyse: halusta olla osa yhteiskuntaa sellaisena kuin olemme, ei muuta.

Jos transihmisiä ei voi katsoa ilman, että heidän representaationsa aktivoituu välittömäksi poliittiseksi ihmisoikeussodaksi, miten miehet ja naiset voivat katsoa toisiaan valkokankaalta ja samaistua näihin representaatioihin?

Sekä tekijöiden että katsojien suussa on pitkään pyörinyt sana ”kiintiöhahmo”. Se on ollut se pakollinen naishahmo, kiintiöhomo, ainoa värillinen joka kuitenkin kuolee tai on jonkun valkoisen paras kaveri – nyt vuoronsa saa kiintiötransihminen.

On kuitenkin hyvä muistaa, että elokuvien ja televisiosarjojen todellisuus ei vastaa reaali maailman todellisuutta, joka on paljon monimuotoisempi. Valkokankaan yhteiskunta on edelleen hallitsevasti valkoinen, cis-heteronormatiivinen ja mielellään miehekäs, jossa ei ole keho poikkeavuuksia. Transihmisyys ei sovi tähän kapeaan muottiin. Käytetystä muotista olisikin aika luopua ja ryhtyä näkemään sekä kohtelemaan hahmoja hahmoina kiintiöiden sijaan. Kyse on ihmisistä.

Representaatiossa on nähdäkseni kysymys muustakin kuin vain itsensä kaltaisen henkilön näkemisestä audiovisuaalisessa kuvastossa. Omanlaiset hahmot eivät vähennä vaan ennemminkin lisäävät muiden hahmojen syvyyttä, representaatioiden tarttumapintaa. Samaistumispinta on tärkeää, ja avain monimuotoisuuden ymmärtämiseen. Kun samaistuu itsestään poikkeavaan ihmiseen, erilaisuuden merkitys vähenee ja on paremmat edellytykset nähdä ja kohdella kaikkia yhdenvertaisina ihmisinä. Erilaisuutta ei pitäisi kiintiöidä, kokea uhkana, asettaa huumorin kohteeksi tai ylipäättään mihinkään korostaiseen asemaan. Erilaisuus pitäisi nähdä tavallisuuden moninaisuutena, ja tässä fiktiolla ja sen representaatioilla on paljon vaikutusvaltaa.

Representaation monimuotoistuminen ei ole ongelma – ei tekijöille eikä katsojille – ellei siitä tehdä sellaista.

Lähteet

Kaikki linkit tarkistettu 24.9.2023.

APFI. 2020. *Kenen kuvia kerrotaan? Diversiteetti suomalaisissa elokuvissa ja TV-sarjoissa 2019 - tilasto julkistettu*. <https://apfi.fi/ajankohtaista/kenen-kuvia-kerrotaan-diversiteetti-suomalaisissa-elokuvissa-ja-tv-sarjoissa-2019-tilasto-julkistettu/>

APFI. 2022. *Roolihahmojen diversiteetti suomalaisissa television draamasarjoissa ja elokuvatuotannoissa vuonna 2022*. <https://apfi.fi/wp-content/uploads/Diversiteetti-elokuvissa-ja-tv-sarjoissa-2022-loppuraportti.pdf>.

Häräntappoase. 2021. Ohjannut Petra Lumioksa. 8 jaksoa. Tuotantoyhtiö Legenda, Welhofilm: Suomi.

Naurun varjolla. 2020. Ohjannut Reetta Aalto. Zodiak Finland: Suomi.

Pohjolan satoa. 2022. Ohjannut Tuukka Temonen. Optipari Oy: Suomi.

Temonen, Tuukka. 2022. ”Hiirikäsi-Timon hahmo on kaupunkilainen mainostoimistoihminen...”
Instagram. Julkaistu 17.3.2022. <https://www.instagram.com/p/CbNDqpSNE7I/>